

Viipuri musiikkikaupunkina

Kiinnostukseni Viipurin musiikkielämään heräsi 1960-luvulla kasvatustieteen opintojen loppuvaiheessa. Opettajani, professori Elis Aurola kertoi, kuinka hän Suomen tehtaankouluja tutkiessaan totesi, että koulujen vuosikertomuksissa esiintyi usein maininta ”laulettiin Wächterin lauluja”. Niinpä hän pyysi minua selvittämään, kuka tämä herra oli. Ilmeni, että kyseessä oli saksalaissyntyinen Heinrich Wächter, joka toimi urkurina ja musiikinopettajana Viipurissa ja tuli tunnetuksi Suomen koulujen laulunopetuksen uudistajana.

Suomen musiikkielämän keskuksina on perinteisesti pidetty Turku ja Helsinkiä. Viipuri on jäänyt kokonaan näiden varjoon. Mielestäni aivan aiheetta. Viipuri oli ennen sotia maamme toiseksi suurin kaupunki, myös erittäin vireä musiikkikaupunki. Viipuri sijaitsi Helsinki-Pietari -reitin varrella, mikä oli kaupungin konserttielämän kehityksen kannalta hyvin edullista. Niinpä monet ulkomaiset ja kotimaiset taiteilijat pysähtyivät ohikulkumatkallaan Viipuriin konsertoimaan. Vanha sanonta ”kulttuuri versoo vilkkaana kauppateiden varsilla” piti siis Viipurin kohdalla erittäin hyvin paikkansa.

Konserttielämän vilkkaudesta huolimatta Viipurissa ei ollut varsinaista konserttitaloa. Keskeiseksi konserttipaikaksi muodostui keskuskansakoulun juhlasali, jossa pidettiin huomattavimmat solisti- ja orkesterikonsertit. Muista konserttipaikoista mainittakoon Raatihuoneen sali sekä kaupungin kirkot, ennen muuta Tuomiokirkko (entinen Agricolan kirkko), jossa olivat korkeatasoiset konserttiurut. Viipurin Lauluveikot teki 1930-luvulla aloitteen konserttitalon saamiseksi Viipuriin. Sen nimeksi kaavailtiin ”Sibeliustaloa”, johon säveltäjä antoi suostumuksensa. Vaikka suunnitelma kariutui Viipurissa, se toteutui myöhemmin Lahdessa.

Mistä Viipurin musiikkielämä sitten alkoi?

Voidaan sanoa, että Viipurin musiikkielämän juuret löytyvät kaukaa keskiajalta. Viipurin linnassa Torkkeli Knuutinpojan ja muiden linnan isäntien kesteissä on laulettu ja soitettu trubaduurihengen merkeissä. Fransiskaani- ja dominikaaniveljien luostariyhteisöissä ovat puolestaan hartaina kaikuneet keskiaikaiset hymnit.

1600-luvulla viipurilaiset koulumiehet Matthias Tolja ja Henricus Fattbuur toimittivat v. 1625 järjestyksessään toisen latinankielisen Piae Cantiones –painoksen, jonka asiantuntijana oli Rostockin Mariankirkon kanttori Daniel Friderici. Onkin oletettu, että kokoelma olisi tarkoitettu Viipurin lukion käyttöön. 1600-luvulla Viipuri liittyi Itämeren alueella voimakkaana vaikuttaneen pohjoissaksalaisen musiikkikulttuurin piiriin. Tähän vaikuttivat luonnollisesti kaupunkiin muuttaneet saksalaiset kauppiat. Mutta suuri merkitys oli myös niillä saksalaissyntyisillä urkureilla, jotka vaikuttivat kaupungissa 1600- ja 1700-luvuilla. Heistä tunnetuin ja arvostetuin oli Detleff Hunnius, joka toimi Viipurin tuomiokirkon urkurina 30 vuotta.

Saksalaismuusikkojen vaikutus Viipurin musiikkielämään heijastui vahvana vielä 1800-luvulla, jolloin kaupunki sai oman teatteritalon (1832). Puutteellisuuksista huolimatta teatteritalo oli ahkerassa käytössä. Sen myötä alkoi kaupungissa vieraila myös ulkomaisia oopperaseurueita mm. Pietarista, Varsovasta, Baijerista ja Riikasta. Kun salissa oli kylmää, oli yleisön istuttava turkeissa, karvalakit päässä ja päällyskengät jalassa. Myös oopperalaulajat saivat hytistä hepenissään ja äänen mukana kohosi aina huurupilvi.

1800-luvulla Viipurin musiikkielämän avainhenkilöiksi kohosivat monipuoliset saksalaissyntyiset muusikot Heinrich Wächter ja Richard Faltin. Wächter toimi saksalais-ruotsalaisen seurakunnan (Pietari-Paavalin kirkon) urkurina. Hän toimi myös Behmin koulun laulunopettajana. Behmin koulu oli sisäoppilaitos, joka oli perustettu Pietarin saksalaisten perheitten poikia varten. Opetuskielenä oli saksa, jota Viipurin sivistyneistö puhui hyvin. Koulun musiikkitoiminta oli vilkasta. Opetusta annettiin laulun ja musiikin teorian lisäksi myös pianon- ja viulunsoitossa. Koulun kuoron tasosta kertoo se, että kun Porvoon hiippakunnan piispa Ludwig Schauman suoritti koulussa v. 1863 tarkastuksen, oppilaat esittivät tarkastuksen päätteeksi osia Mendelssohnin oratoriosta Paulus. Wächter perusti Viipuriin myös ensimmäisen musiikkikaupan. Lisäksi hän uudisti koulujen laulunopetusta tuomalla laulutunneille virsien ohella myös maalliset laulut (isänmaallisia lauluja ja kansanlauluja) sekä toimittamalla v. 1864 ensimmäisen suomenkielisen koululaulukirjan ”50 Koulu-Laulua”.

Richard Faltin oli opiskellut kuuluisassa Leipzigin konservatoriossa. Hänelle tarjottiin kolmea paikkaa (Saksa, Jerusalem, Viipuri), joista hän valitsi Viipurissa toimivan Behmin koulun musiikinopettajan viran. Faltinin työ ei rajoittunut vain Behmin kouluun. Hän muodosti harrastajasoittajista orkesterin, joka piti v. 1860 Viipurissa ensimmäisen

sinfoniakonsertin, ohjelmassa mm. Haydnin Rummunlyönti-sinfonia ja oratorio Luominen. Faltinin toiminta Viipurissa on leimattu hyvin ”orkesteripainotteiseksi”. Todellisuudessa hän oli myös etevä urkuri, joka konsertoi Viipurin lisäksi myös Helsingissä. Faltin toimi Viipurissa vuoteen 1869, jolloin hän siirtyi Helsingin yliopiston musiikinopettajaksi Fredrik Paciuksen jälkeen ja Nikolainkirkon urkuriksi Rudolf Lagin jälkeen.

Uusi vaihe musiikkielämässä ja orkesteritoiminnassa alkoi 1880-luvun lopulla, jolloin kaupunkiin muutti tanskalais-suomalainen Theodor Sørensen. Hän toimi ruotsalais-saksalaisen seurakunnan urkurina järjestäen Pietari-Paavalin kirkossa säännöllisesti kirkkokonsertteja, joissa esitettiin laulu- ja soitinmusiikkia sekä kuoroteoksia, mm. Mozartin Requiem. Näissä konserteissa viipurilaiset kuuluivat ensimmäisen kerran Adamin joululaulun Maikki Järnefeltin esittämänä. Sørensenin aikana Viipurin orkesteri laajeni vähitellen 18 hengen soittajistoksi pitäen kansankonsertteja Keskuskansakoulun juhlasalissa sekä sinfonia- ja populaarikonsertteja puolestaan raatihuoneella. Kansantajuudet konsertit olivat erittäin suosittuja. Vuoden 1888 uudenvuodenpäivän konsertissa oli väkeä 400 kuulijaa, mikä oli harvinaista tuon ajan Viipurissa. Kaupungissa saattoi 1800-luvun lopulla olla jopa kolme orkesterikonserttia viikossa.

Saksalaissyntyiset muusikot monipuolistivat toiminnallaan Viipurin taide-elämää nostaen samalla myös musiikkitoiminnan tasoa. Arvostelua, jopa närkästyttä, herätti kaupunkilaisten keskuudessa se, että konsertteihin tuli pääasiassa saksankielisiä perheitä. Mutta 1800-luvun lopussa olosuhteet alkoivat muuttua aikaisempaa kansallisempaan suuntaan. Ensimmäisiä ”herättäjiä” oli Viipurin kaupunki- ja maaseurakunnan urkuriksi valittu Emil Sivori. Sivoria pidettiin koko Karjalan musiikillisena herättäjänä, joka kehitti ennen muuta suomenkielisen väestönosan musiikin harrastustoimintaa. Hän oli tunnustettu kirkkomuusikko, opettaja, kuoronjohtaja ja säveltäjä sekä kansansävelmien kerääjä ja sovittaja. Sivori perusti v. 1893 Viipuriin lukkari-urkurikoulun (myöh. kirkkomusiikkiopisto).

Viipurin kirkkomusiikkiopistosta valmistui v. 1897 maamme ensimmäinen naispuolinen kanttori-urkuri Anna Siitonen (kanttori-urkurin virka avautui naisille kirkolliskokouksen päätöksellä vasta v. 1963). Viipurista valmistui myös Armas Maasalo, joka sittemmin toimi Helsingin Johanneksenkirkon urkurina, sekä tänä vuonna edesmennyt Tauno Äikää, joka toimi Maasalon työn jatkajana. Äikää kertoi, että Kirkkomusiikkiopisto koki 1930-luvulla uuden taiteellisen nousun

Sivorin jälkeen johtajana toimineen Väinö Haapalaisen ansiosta. Ilman sotia Viipurin Kirkkomusiikkiopisto olisi vakavasti kilpaillut Helsingin vastaavan opiston kanssa.

Vuoden 1894 tammikuussa perustettiin Viipurin Musiikin Ystävät -niminen yhdistys. Yhdistyksen ylläpitämän orkesterin kapellimestariksi tuli v. 1898 Armas Järnefelt. Varsinaista voittokulkua orkesterille merkitsi kevätkaudella 1900 toteutettu, lajissaan ensimmäinen konserttimatka, joka suuntautui Lappeenrantaan, Kouvolaan, Mikkeliin, Kuopioon, Kotkaan, Haminaan, Imatralle, Sortavalaan ja Joensuuhun. Yleisö, jota konserteissa oli runsaasti, oli haltioissaan kuulemastaan. Esimerkiksi Kuopiossa konsertti myytiin loppuun jo useita päiviä aikaisemmin ja Imatralla Tainionkosken paperitehtaan lajittelusalissa pidettyyn konserttiin saapui lähes tuhat kuulijaa. Armas Järnefelt "puhalsi" Viipurin musiikkielämään lisää kansallista henkeä. Niinpä kansankonserttien ohjelmat julkaistiin ruotsin kielen lisäksi myös suomenkielisessä muodossa. Myöhemmin Järnefelt järjesti konsertteja, joissa esitettiin yksinomaan suomalaisia sävellyksiä.

Järnefeltin johtajakauden yksi merkkitapahtuma oli Jean Sibeliuksen ensivierailu Viipurissa vuoden 1900 huhtikuussa, jolloin Sibelius johti omia sävellyksiään, mm. osan Suomen herääminen, joka myöhemmin tunnettiin nimellä Finlandia. Konsertti oli merkkitapaus kaupungin musiikkielämässä ja se oli myös suuri isänmaallinen juhla. Suosionosoituksista ei tahtonut tulla loppua. Orkesteri soitti useat fanfaarit ja salintäyteinen yleisö osoitti Sibeliukselle kunnioitusta seisomaan nousten eikä näyttänyt ollenkaan poistuvan salista.

Viipurin Musiikin Ystävien orkesterin kapellimestareina toimi Armas Järnefeltin jälkeen maamme musiikkielämän tunnettuja nimiä kuten Erkki Melartin, Leo Funtek, Ilmari Weneskoski, Leevi Madetoja ja Toivo Kuula. Orkesteri teki Erkki Melartinin johtajakaudella historiaa soittamalla ensimmäisenä orkesterina pohjoismaissa Gustav Mahlerin musiikkia.

Orkesteritoiminta hiljeni 1920-luvun taitteessa, mutta vilkastui uudelleen 1930-luvun taitteessa, jolloin orkesterin johtoon asettui tulisieluin Boris Sirpo (Sirob). Hänestä tuli jo 1920-luvulla Viipurin musiikkielämän keskushahmo, joka taidokkaasti kehitti yhteistyötä orkesterin, kirkkomusiikkiopiston, musiikkiopiston ja kuorojen kesken. Boris Sirpon johtama Viipurin Musiikin Ystävien orkesteri luokiteltiin maamme orkestereiden keskuudessa toiselle sijalle Helsingin Kaupunginorkesterin jälkeen. Boris Sirpo oli myös lasten

musiikkitoiminnan uranuurtajia maassamme. Hänen perustamansa Viipurin lapsiorkesteri ja lapsiooppera esittivät v. 1935 Helsingissä suurella menestyksellä Paul Hindemithin lapsioopperan ”Me rakennamme kaupungin”.

Myös soittokuntatoiminta oli Viipurissa vilkasta. Soittokunnista mainittakoon Karjalan Kaartin Rykmentin soittokunta, Viipurin Rautatieläisten Soittokunta sekä Viipurin Työväen Soittokunta. Kaupungin vilkkaasta ja korkeatasoisesta konserttielämästä mainittakoon vielä se, että Viipurissa konsertoivat sellaiset maailmankuulut taiteilijat kuten Leopold Auer, Pablo de Sarasate ja Henryk Wieniawski sekä Anton ja Nikolai Rubinstein.

Boris Sirpo perusti syksyllä 1918 Viipuriin musiikkiopiston, joka toimi erittäin monipuolisesti. Opetustoiminnan lisäksi se järjesti runsaasti konsertteja, piti orkesteria ja kamariorkesteria, järjesti ooppera- ja balettiesityksiä sekä musiikkipedagogisia kursseja. Erittäin ylpeä se oli lahjakkaista oppilaistaan, joita olivat mm. Sulo Aro, Usko Aro, Mikko von Deringer, Onni Suhonen, Olavi Tilli ja Heimo Haitto, sekä opettajakunnastaan, johon kuuluivat mm. Sergei Kulanko, Väinö Raitio, Andrej Rudnev, Lauri Saikkola ja Eero Selin. Viipurin musiikkiopisto siirtyi sotien jälkeen Lahteen.

Viipuri oli kuorolaulun luvattu kaupunki, jossa toimi parhaimmillaan lähes 70 kuoroa. Näistä konserttielämään osallistui n. 20. Kuoroista huomattavimmat olivat v. 1897 perustetun Viipurin Lauluveikkojen lisäksi Karjalan Laulu, Väinölän Kuoro, Viipurin Laulajat, Viipurin Kansalliskuoro, Päivän Laulu, Toukolan sekakuoro sekä Agricolan kirkkokuoro, jonka perusti kanttori Oskari Tilli. Kirkkokuoro kasvoi 20 laulajan joukosta suureksi 70-henkiseksi kuoroksi, joka piti Viipurissa merkittäviä kirkkomusiikkitilaisuuksia pääsiäisen aikoihin.

Viipuri oli myös laulujuhla kaupunki. Vuonna 1908 pidetyillä Kansanvalistusseuran yleisillä laulu- ja soittojuhlilla sai kantaesityksensä Oskar Merikannon säveltämä ensimmäinen suomenkielinen ooppera Pohjan Neiti, pääosissa Abraham Ojanperä, Alexandra Ahnger ja Väinö Sola. Sola oli mukana, kun Viipurissa esitettiin ensimmäinen suomenkielinen operetti ”Pikku pyhimys”. Viipurin vilkkaasta ooppera- ja operettitoiminnasta sekä laulunäytelmien esittämisestä vastasivat yhteistyössä Viipurin Musiikkiopisto, Maaseututeatteri, Viipurin Näyttämö sekä Viipurin Työväen Teatteri.

Vuoden 1934 helmikuussa (11.-17.2.34) järjestettiin Helsingissä Viipurin taideviikko -tapahtuma, joka herätti laajaa huomiota. Karjalan Laulu, solistinaan Sulo Saarits, konsertoi Väinö Haapalaisen johdolla yliopiston juhlasalissa. Suurimman huomion taideviikolla sai kuitenkin Viipurin orkesterin esittämä Arthur Honeggerin psalmisävellys ”Kuningas Daavid”, johon kuoro oli koottu Viipurin Kirkkomusiikkiopiston ja Viipurin Musiikkiopiston oppilaista. Esitystä pidettiin erittäin vaikuttavana ja se kokosi Johanneksen kirkkoon 3000 kuulijaa, mikä ei ollut aivan tavallista. Taideviikon päätti maineikkaan Viipurin Lauluveikkojen konsertti. Uuden Suomen musiikkikriitikko Heikki Klemetti kuuli Viipurin Lauluveikkoja nyt ensimmäisen kerran konserttitehtävässä. Hän piti tutustumista miellyttävänä, vieläpä yllättävänä. Klemetti antoi tunnustusta erityisesti kuoron ylimääräisenä esittämästä Sibeliuksen Sydämeni laulusta, joka hänen mukaansa "oli parasta mitä mieskuoroilta on kuultu ja mitä sillä alalla voidaan aikaansaada". Taideviikon tapahtumiin osallistui kaikkiaan yli 300 viipurilaista taiteilijaa.

Viipuria voisi tarkastella erikseen kirkkomusiikkikaupunkina, kuoro- ja laulujuhla-kaupunkina, orkesterikaupunkina sekä ooppera- ja operettikaupunkina. Edellä esitetyn tarkoituksena on ollut antaa kokonaiskuva Viipurin musiikkielämän vaiheista. Viipurin kaupunki on antanut merkittävän panoksensa maamme musiikkielämän kaikille osaluille.

Viipurin rikas musiikkielämä on ollut lukemattomien muistelojen kohde. Moninaiset musiikin harrastusmuodot samoin kuin vilkas konserttielämä tarjosivat ihmisille unohtumattomia hetkiä ja elämyksiä säveltaiteen parissa. Oikeastaan vasta sotien jälkeen tajuttiin, miten suuri merkitys Viipurin kirkkomusiikkiopistosta valmistuneilla kanttori-urkureilla on ollut Suomen kirkkomusiikkielämälle, erityisesti seurakuntien musiikkitoiminnalle, ja miten suuri merkitys Viipurin musiikkiopiston opettajilla ja oppilailla on ollut maamme orkesterien toimintaan sekä maamme esittävään ja luovaan säveltaiteeseen. Tätä taustaa vasten ihmetyttää, ettei Viipurin musiikkielämän historiaa ole vielä koottu yksin kansiin. - On siis aihetta kysyä: Milloin pääsemme lukemaan Viipurin kaupungin musiikillista menestystarinaa?

Professori Reijo Pajamon esitelmä Teollisuuden- ja liikkeenharjoittajain Seura Pamaus ry:n kuukausikokouksessa Helsingissä, Karjala-talossa
17.10.2008